

"ויזרח לו השמש"

השמש שקעה ליעקב בבחינת ניסיון העוני ובזכות זה זרחה לו בבחינת ניסיון העושר

"אמר רבי עקיבא, שאלתי את רבן גמליאל ואת רבי יהושע באיטליז של אימאום, שהלכו ליקח בהמה למשתה בנו של רבן גמליאל, כתיב ויזרח לו השמש, וכי שמש לו לבד זרחה והלא לכל העולם זרחה. אמר רבי יצחק, שמש הבאה בעבורו זרחה בעבורו, דכתיב ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה, וכתיב ויפגע במקום, כי מטא לחון אמר, אפשר עברתי על מקום שהתפללו אבותי ואני לא התפללתי, כדי יהיב דעתיה למיהדר קפצה ליה ארעא, מייד ויפגע במקום. כד צלי בעי למיהדר, אמר הקב"ה צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה, מייד בא השמש".

וכתב הגה"ק בעל "בן איש חי" בספרו "בן יהודע" על אגדות הש"ס (שם), לבאר מה שהשיב רבי יצחק על שאלת רבי עקיבא ולא רבן גמליאל שנשאל על כך, כי רבי יצחק מסר מה ששמע תשובתו של רבן גמליאל לרבי עקיבא. אולם על עצם המאמר כבר נשפך הרבה דיו של סופרים וספרים הקדושים לבאר, לשם מה מצא רבי עקיבא לנכון להדגיש, ששאל שאלה זו את רבן גמליאל ורבי יהושע, כשהלכו לקנות בהמה למשתה נישואי בנו של רבן גמליאל.

חשבתי דרכי לפתור חידה סתומה זו, על פי מה שהאריכו הראשונים והאחרונים בשני הניסיונות שהקב"ה מנסה בהם את האדם - ניסיון העוני וניסיון העושר. והנה על ניסיון העושר מצינו אזהרה חמורה בפרשת עקב (דברים ה-יא):

"השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך... פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת, ובקרך וצאנך ירביין וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה, ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים... ואמרת בלבבך כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל".

הרי לנו דברים ברורים כי ריבוי הרכוש עלול להביא את האדם למצב של: "ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך", עד כדי כך שיטעה לומר: "כוחי

כוונת רש"י היא על מה שכתוב בפרשת ויצא (בראשית כה-י): "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה, ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש". ופירש רש"י: "כי בא השמש. היה לו לכתוב ויבוא השמש וילן שם, כי בא השמש משמע ששקעה לו חמה פתאום שלא בעונתה כדי שילין שם". וזהו שמפרש רש"י כי אותן השעות שהקדימה השמש לשקוע שלא בעונתה, הקדימה לזרוח כדי להשלים את השעות החסרות.

אך לפי זה צריך ביאור: א) כאשר נתבונן נראה כי השמש שקעה ליעקב בברחו מעשו בדרכו לחרון, ואילו ההשלמה של "ויזרח לו השמש" היתה בחזירתו מחרון, נמצא כי מאז ששקעה השמש עד שהקדימה לזרוח עברו כ' שנים, הנה כי כן מדוע המתין הקב"ה כל כך הרבה זמן עד שהשלים את השעות החסרות בזריחת השמש.

ב) צריך ביאור לשם מה שינה הקב"ה סדרי בראשית, להקדים את שקיעת השמש בלילה, ואחר כך להקדים את זריחתה ביום כדי להחזיר השעות החסרות, הלא כלל גדול הוא שאין הקב"ה עושה נס לחנם. ואם תאמר כדי שילין יעקב במקום המקדש, הלא הרבה דרכים למקום לסבב שילין שם בלי לשנות סדרי בראשית כגון על ידי הפלת תרדמה וכדומה.

ג) מפירוש רש"י כאן משמע כי מה שזרחה השמש ליעקב הוא משני טעמים, טעם אחד כדי לרפאות את יעקב מצליעתו, וטעם שני כדי להשלים את השעות שהקדימה השמש לשקוע בשביל יעקב, וצריך ביאור מה ראה הקב"ה על ככה להרכיב את שני העניינים ביחד, דהיינו להשלים את השעות של זריחת השמש, יחד עם הצורך לרפאות את יעקב מצליעתו.

פתרון החידה הסתומה בדברי רבי עקיבא

פתח דברינו יאיר ליישב כל זה, בהקדם לבאר מה שמצינו על פסוק זה: "ויזרח לו השמש" מאמר מופלא בגמרא (חולין צא:):

בפרשתנו פרשת וישלח אנו למדים על המאבק שנאבק שרו של עשו עם יעקב אבינו (בראשית לב-ה):

"ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר, וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהיאבקו עמו, ויאמר שלחני כי עלה השחר, ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני, ויאמר אליו מה שמך, ויאמר יעקב, ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל, כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל".

ופירש רש"י: "ויותר יעקב, שכח פכים קטנים וחזר עליהם". ומקור הדבר בגמרא (חולין צא:): "ויותר יעקב לבדו, אמר רבי אלעזר שנשתייר על פכין קטנים, מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם, וכל כך למה לפי שאין פושטין ידיהן בגזל". אך לפי זה צריך ביאור מה שמקשר הכתוב בין שני הדברים: "ויותר יעקב לבדו", שנשאר על פכים קטנים, "ויאבק איש עמו עד עלות השחר", משמע שנאבק עמו רק משום שחזר לקחת את הפכים הקטנים.

עוד ראוי להתבונן במה שפירש רש"י: "לא אשלחך כי אם ברכתני, הודה לי על הברכות שברכני אבי שעשו מערער עליהם". וצריך ביאור מה ראה יעקב אבינו על ככה לדרוש משרו של עשו, להודות לו על הברכות דוקא עתה אחרי שנצחו יעקב. זאת ועוד, לשם מה היה צריך את הסכמתו לכך.

"ויזרח לו השמש", לרפאות את צליעתו

הבה נמשיך להתבונן במה שכתוב בפרשתנו אחרי המאבק של המלאך עם יעקב (בראשית לב-לב): "ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל והוא צולע על ירכו". ופירש רש"י: "ומדרש אגדה, ויזרח לו, לצרכו לרפאות את צליעתו, כמה דתימא (מלאכי ג-כ) שמש צדקה ומרפא בכנפיה, ואותן שעות שמיהרה לשקוע בשבילו כשיצא מבאר שבע מיהרה לזרוח בשבילו".

פתרון החידה הסתומה בדברי רבי עקיבא שדרש הפסוק: "ויזרח לו השמש" בהכנה לנישואי בנו של רבן גמליאל

חתם סופר: ניסיון העושר קשה מניסיון העוני,
לכן רק אחרי שעמד בניסיון העוני נותנים לו את ניסיון העושר

"המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר",
בזכות עמידה בניסיון העוני נותנים לו אחר כך עשירות

יעקב אבינו עמד בניסיון העוני כשברח לחרן בחוסר כל,
ובזכות זה התנסה בניסיון העושר בבית לבן

וכן כתב ב"תורת משה" להאלישיך הקדוש פרשת עקב (דברים ח-א) שמבאר הטעם לכך, כי ניסיון העוני מביא את האדם להכנעה ושפלות רוח, ואילו ניסיון העושר מביא אותו לגאווה והתנשאות עד כדי כפירה בה'. וכן כתב ה"באר מים חיים" (פרשת בראשית בפסוק: "וירא אלקים את כל אשר עשה" בד"ה או יאמר): "ונודע מחקר החכמים אשר גדול ניסיון העושר מניסיון העוני".

וכן כתב ב"ערכי נחל" (פרשת וישלח דרוש ה ד"ה ולהבין) בשם ה"חובות הלבבות" כי גדול ניסיון העושר מניסיון העוני. וכן כתב המלבים (פרשת ואתחנן ד"ה והיה כי יביאך): "ילמדנו כי גדול ניסיון העושר מניסיון העוני, ובעת יתעשרו וישבעו ירום לבם ובקל ישכחו את השם".

יעקב אבינו סלל הדרך לשני הניסיונות

ועתה בא וראה כי ענין זה מציינו אצל יעקב אבינו ראש האומה הישראלית שהתנסה בשני הניסיונות הללו, כי כשברח מעשו אחיו בדרכו לחרן התנסה בניסיון העוני, כאשר אליפז בן עשו רדף אחריו ולקח ממנו את כל רכושו והשאירו בעירום ובחוסר כל, אך עם כל זאת לא התלונן אלא נשאר איתן באמונתו בה' כמבואר במדרש (ב"ר סח-ב):

"רבי שמואל בר נחמן פתח (תהלים קכא-א), שיר למעלות אשא עיני אל ההרים, אשא עיני אל ההרים למלפני ולמעבדני, מאין יבוא עזרי, אליעזר בשעה שהלך להביא את רבקה מה כתיב ביה, ויקח העבד עשרה גמלים וגו', ואני לא נזם אחד ולא צמיד אחד... חזר ואמר מה אנא מובד סברי מן בריי, חס ושלום לית אנא מובד סברי מן בריי, אלא עזרי מעם ה'".

והנה אחר כך בהיותו אצל לבן הארמי התנסה בניסיון העושר כמו שכתוב (בראשית ל-מג): "ויפרוץ האיש מאד מאד ויהי לו צאן רבות ושפחות ועבדים וגמלים וחמורים". ומבואר במדרש (ב"ר

שיש לו עושר כבוד ונכסים כל מה שלכו חפץ, אינו שוכח ה' כי מידו ניתן לו, ואינו חושב כוחי ועוצם ידי עשה לי וכו'.

ואדוני אבי מורי הגאון [החתם סופר] זצ"ל הכ"מ [הריני כפרת משכבו], פירש המשנה דאבות (פ"ד מ"ט), כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, שאם יקיים התורה מעוני ולא יטרידהו מעבודת ה', סוף יקיים התורה מעושר ויעמוד על ניסיון העושר, ולא יטרידהו עושרו מעבודת ה', עד כאן דבריו הקדושים ושפתים יושק.

והנה ניסיון העושר גדול מניסיון העוני, דהא העני מתוך צערו עיניו מיחלות לה' ומבקש הושיעה ה', אלא דמטרידו כל כך לפעמים שאינו פנוי ולבו בל עמו לייחד מחשבתו לתורה ולעבודה. אבל ניסיון העושר כבר העיד הכתוב (דברים ח-ב) ובתים טובים תבנה וישבת ושכחת את ה' אלקיך וכו', וזה הטבע כי ירום לבב אדם לומר כוחי ועוצם ידי, ואין לבו נכנע לפני ה' ויש לו לב שמח תמיד, כי יש לו כל מה שלכו חפץ, ולעמוד על ניסיון הלזה צריך סיוע ועזר מאת ה', ואלמלא הקב"ה עוזרו וכו'" [אינו יכול לו].

כאשר נתבונן נראה שכוונת ה"חתם סופר" לפרש המשנה: "כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר", כי היות שניסיון העושר הוא קשה מניסיון העוני, לכן מנסה הקב"ה תחילה את האדם בניסיון היותר קל שהוא ניסיון העוני, ואם הוא עומד בניסיון הקל שהוא ניסיון העוני, מעמידו הקב"ה בניסיון היותר קשה שהוא ניסיון העושר. וזהו שאמרו: "כל המקיים את התורה מעוני", שהוא הניסיון הקל, "סופו לקיימה מעושר", בניסיון היותר קשה.

וכן מצאתי רעיון זה ב"שפת אמת" (פרשת עקב תרנ"ט ד"ה ועתה ישראל): "דיש ניסיון בעוני ובעושר, ואיתא (אבות פ"ד מ"ט) המקיים התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, כי ניסיון העשירות קשה מניסיון עניות".

ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה". בא וראה מה שמצינו בענין זה דברים חריפים בגמרא (ברכות לב.) על הפסוק (דברים א-א):

"ודי זהב, אמרי דבי רבי ינאי, כך אמר משה לפני הקב"ה, רבונו של עולם בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די, הוא גרם שעשו את העגל. אמרי דבי רבי ינאי, אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר... רב נחמן אמר מהכא, ורם לבבך ושכחת את ה', ורבנן אמרי מהכא (דברים לא-כ), ואכל ושבע ודשן ופנה [אל אלהים אחרים], ואי בעית אימא מהכא (דברים לב-ט) וישמן ישורון ויבעט".

ויש לומר כי זהו שאמר החכם מכל אדם (קהלת ה יב): "יש רעה חולה ראיתי תחת השמש עושר שמור לבעליו לרעתו". כלומר חולה רעה היא שאדם מדמיין כי העשירות שלו שמור "לבעליו" - שהוא הבעלים של הכסף שהרוויח בכוחו ועוצם ידו, ושוכח שהקב"ה נותן לו כח לעשות חיל, ושכחה זו היא "לרעתו". אך לעומת זה מצינו גם כמה קשה הוא ניסיון העוני, כמו ששינו בגמרא (עירובין מא:): כי אחד משלשה דברים המעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו הוא "דקדוקי עניות".

איזה ניסיון יותר קשה ניסיון העוני או ניסיון העושר

ויש לחקור איזה ניסיון יותר קשה, ניסיון העוני או ניסיון העושר, ומצינו פתרון לחקירה זו בדברי ה"חתם סופר" (פרשת שלח ד"ה ויוציאו דבת הארץ דף טז), שכתב לבאר הטעם שהוציאו המרגלים שהיו נשיאי ישראל את דיבתם רעה על ארץ ישראל, משום שפחדו מניסיון העושר, ובלשון קדשו:

"ועוד נראה לי כי יש כאן דיבה גם כן להמריך לב הצדיקים, החוששים לפן תאכל ושבעת, כי אמרו ארץ זבת חלב ודבש, ועלולה להחטיא וושביה... ואם נמי ננצח יהיה סכנה בעולם הבא, וישמן ישורון ח", על כן אמרו טוב שוב מצרימה, כי ניסיון העושר הוא קשה לעמוד בו מניסיון הריש והעבדות, וטוב להיות עבדים במצרים ושם נעבוד ה' יותר בטוח".

וכן כתב בנו ה"כתב סופר" פרשת ויגש (בראשית מה כח ד"ה רב עוד): "כי בודאי ניסיון העושר יותר מניסיון העוני". וכן כתב עוד פרשת משפטים (שמות כג-כה) בשם אביו מרן ה"חתם סופר" זי"ע שהביא ראיה ברורה לכך:

"והנה יש ניסיון עוני וניסיון עושר, ניסיון עוני שאף בכל זאת שיש לו דאגת פרנסה ודוחק, אינו מבטל מתורת ה' ועבודתו, ויש ניסיון עושר, שהגם

בהיאבקו עמו". הביאור בזה על פי מה שדרשו בגמרא (פסחים ק"ט). על הפסוק (דברים יא-ו): "ואת כל היקום אשר ברגליהם, אמר רבי אלעזר זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו". לכן נפגם כף ירך יעקב לרמזו על הפגם של יוצא ירכו, שרבים וטובים יופלחו ח"ו ברשת ניסיון העושר.

ענין זה מתאים להפליא עם מה שמבואר בזהר הקדוש (פרשתנו קע"א), כי שרו של עשו שפגע בכף ירך יעקב נתכוון לפגוע בכך בתומכי התורה, שהם בבחינת "רגלי יעקב" שכל התורה עומדת ונתמכת עליהן: "ויגע בכף ירכו, דאתחכם לקבליה, אמר כיון דאתברו סמכין דאורייתא, מיד אורייתא לא אתתקף". פירוש: "ויגע בכף ירכו, שנתחכם כנגדו, אמר כיון שישברו סומכי התורה, מיד התורה לא תתחזק". הרי לנו דברים ברורים שנלחם עם זרעו של יעקב שזכו לעשירות להפילם בניסיון העושר שלא יתמכו בתורה.

"לא אשלחך כי אם ברכתני"

בדרך זו נסע ונלך לבאר מה שאמר יעקב לשרו של עשו: "לא אשלחך כי אם ברכתני". ופירש רש"י: "הודה לי על הברכות שברכני אבי שעשו מערער עליהם", על פי מה שנתייגעו המפרשים ליישב מדוע סירב יצחק למסור את הברכות ליעקב, שהרי בודאי ידע שהוא איש תם וישב אהלים.

לפי האמור יש לומר הביאור בזה, כי יצחק חשש שאם ימסור הברכות ליעקב לא יוכל לעמוד בניסיון העושר, אבל עשו שמעשיו כבר מקולקלים בלאו הכי, אולי אם יזכה בברכות העולם הזה יחזור בתשובה. אולם עתה שהתגבר יעקב על שרו של עשו שביקש להפילו בפח ניסיון העושר, הרי נתבאר כי יעקב ראוי הוא לברכות שקיבל מיצחק, לכן ביקש משרו של עשו: "הודה לי על הברכות שברכני אבי", כדי לסלול בכך את הדרך לכל ישראל שיצליחו תמיד להכניע שרו של עשו בכל עת שיתדבקו בקדושת יעקב.

על פי האמור ירווח לנו להבין מה שאמר לו שרו של עשו: "לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל, כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל". הביאור בזה, כי השם "יעקב" שהוא מלשון "עקב" ושפלות הוא רמז על ניסיון העוני, ואילו השם "ישראל" שהוא מלשון שררה הוא רמז על ניסיון העשירות.

לכן דוקא עתה אחרי שהתגבר יעקב על שרו של עשו, שביקש להפילו בפח ניסיון העושר, אמר לו השר: "לא יעקב יאמר עוד שמך", שהוא רמז על עמידה בניסיון העוני, "כי אם ישראל", שהוא רמז על עמידה גם בניסיון העושר, "כי שרית עם

כשראה שרו של עשו שיעקב חוזר על פכים קטנים חשב שהוא רודף בצע, לכן נאבק עמו להפילו בניסיון העושר

"לא יעקב יאמר עוד שמך" - מלשון "עקב" שרומז על ניסיון העוני, כי אם ישראל" - שהוא רמז על ניסיון העושר

"כי בא השמש" הוא רמז על ניסיון העוני בשקיעת שמש ההצלחה, ויזרח לו השמש" הוא רמז על ניסיון העושר

רבי עקיבא ניצוץ יעקב אבינו התנסה כמו יעקב, תחילה בניסיון העוני וזכה בסוף לעשירות גדולה

העושר. ויש לבאר הענין על פי מה שכתב הרמב"ן (בראשית יב-ו):

"ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם. אומר לך כלל, תבין אותו בכל הפרשיות הבאות בענין אברהם יצחק ויעקב, והוא ענין גדול הזכירוהו רבותינו בדרך קצרה (מדרש תנחומא לך לך אות ט), ואמרו כל מה שאירע לאבות סימן לבנים, ולכן יארכו הכתובים בסיפור המסעות וחפירת הבארות ושאר המקרים, ויחשוב החושב בהם כאלו הם דברים מיותרים אין בהם תועלת, וכולם באים ללמד על העתיד".

מענה מבואר היטב מה שסיבב הקב"ה מסבב כל הסיבות שיעבור על יעקב תחילה ניסיון העוני, ואחרי שעמד בו ניסה אותו בניסיון העושר שגם בו עמד בעוז ובהדר, כי כל זה הוא בבחינת: "מעשה אבות סימן לבנים", לסלול את הדרך לכל ישראל עד סוף כל הדורות, שאם יתדבקו בקדושתו של יעקב יוכלו לעמוד בניסיון העוני ובניסיון העושר.

הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים, להבין בזה מה שקשר הכתוב בין שני הדברים: "ויתר יעקב לבדו" - שנשאר על פכים קטנים, "ויאבק איש עמו עד עלות השחר" - הוא הס"מ שרו של עשו, כי הוא ידע היטב שיעקב כבר עמד בניסיון העוני אחרי שלקח ממנו אליפז בן עשו את כל רכושו. אולם כאשר ראה שיעקב חוזר על פכים קטנים שפט בטעות, כי הוא נפל ברשת ניסיון העושר להיות רודף בצע, עד כדי כך שאינו מוכן לוותר אפילו על פכים קטנים, לכן נאבק עמו להפילו בניסיון העושר שהוא קשה מניסיון העוני.

"וירא כי לא יכול לו", כי יעקב מצד עצמו היה בתכלית השלימות גם בניסיון העושר, לכן שת הס"מ עצה, "ויגע בכף ירכו", ומבואר במדרש (ב"ר ע"ג) שזהו רמז על יוצאי ירכו, ולפי דרכנו זהו רמז על יוצאי ירכו של יעקב, שלא יהיו במדרגה זו לעמוד בניסיון העושר. "ותקע כף ירך יעקב

עג-יא) שהיו לו ששים רבוא עדרי צאן, ועם כל זאת נשאר איתן באמונתו בה' כמו שאמר ללבן (בראשית לא-מב): "לולי אלקי אבי אלקי אברהם ופחד יצחק היה לי כי עתה ריקם שלחתי".

ומה נפלאים הם דברי ה"כתב סופר" פרשת ויצא (ד"ה אם יהיה), שמפרש לפי זה מקרא שכתוב (בראשית כח-כ): "וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבוש, ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלקים". והנה הדברים בלשון קדשו:

"הנה יש שני מיני ניסיונות, א' ניסיון העוני, שאם יחיה בצער ויגון בעירום ובחוסר כל, ימרוד בה' ויגנוב ויחמוס ויתרעם על מדותיו ב"ה... ואומר, כי יעקב עמד בשתי ניסיונות הנ"ל, תחילה כשהלך מאבותיו היה בעירום ובחוסר כל, ומכל מקום באמונתו עמד וטעמו לא פג, וכששב מבית לבן היה לו עושר וגדולה ונכסים מרובים, ואז גם כן עמד על מעמדו ומצבו הראשון.

והיינו דאמר, אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך, היינו שאנכי הולך עתה, הוא ניסיון העושר, ישמרני ה' שלא אבעט בו, כמו שאמרו (קידושין ל): אלמלא הקב"ה עוזרו וכו' [אינו יכול לו], כי תמיד צריך עזר אלקי לעמוד בניסיונות, והיינו ושמרני בדרך הזה וכו' ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש, היינו שיתרבה בעושר נכסים והוא ניסיון העושר... ושבתי בשלום אל בית אבי... והיה ה' לי לאלקים, דהיינו בכל זאת יהיה ה' בקרבי ולא אבעט בו".

"מעשה אבות סימן לבנים"

והנה כאשר נתבונן נראה שנתקיים בו ביעקב מאמר המשנה: "כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר", וכפירושם של ה"חתם סופר" וה"שפת אמת", שמתחילה ניסה אותו הקב"ה בניסיון הקל של ניסיון העוני, ואחרי שעמד בכך ניסה אותו בניסיון הקשה של ניסיון

אלהים ועם אנשים" - כוחות הטומאה של שרו של עשו שביקשו להפילו בפח "ותוכל".

"ויזרח לו השמש" הצלחה בניסיון העושר

מעתה יפתח לנו שער אורה כמציץ מן החרכים, להשכיל מה גדלו מעשי ה' מאד עמקו מחשבותיו, שהקדים להשקיע את השמש בשביל יעקב בברחו מעשו, כי "שקיעת השמש" ממחישה את המצב של ניסיון העוני, כאשר שמש הצלחה שוקעת לאדם שמאבד את כל רכושו, ולכן באותו זמן שלקח אליפו את כל רכושו והשאירו בעירום ובחוסר כל, שקעה לו השמש לרמז על ניסיון העוני.

והנה אחרי שעברו כ' שנה וחזר מבית לבן עם הרבה צאן, גמלים, עבדים ושפחות, הזריח לו הקב"ה את השמש, כי "זריחת השמש" ממחישה את המצב של ניסיון העושר, כאשר שמש הצלחה זורחת לאדם שמצליח לאסוף הון ועושר, כפי שאמנם קרה ליעקב שזרחה לו שמש הצלחה בבית לבן.

בדרך זו במסילה נעלה לבאר מקרא שכתוב: "ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל והוא צולע על ירכו". ופירש רש"י: "ומדרש אגדה, ויזרח לו, לצרכו לרפאות את צליעתו, כמה דתימא (מלאכי ג-כ) שמש צדקה ומרפא בכנפיה, ואותן שעות שמיהרה לשקוע בשבילו כשיצא מבאר שבע מיהרה לזרוח בשבילו".

הביאור בזה, כי במעשה הנשגב שהשקיע הקב"ה את השמש בשביל יעקב לרמז על ניסיון העוני, עשה הקב"ה הכנה לכל זרע ישראל בני יעקב בחיוריו, שגם הם כמו יעקב יוכלו לעמוד בניסיון העוני כאשר שמש הצלחה תשקע להם, ומטעם זה הזריח לו אחר כך השמש בחזירתו מבית לבן לרמז על ניסיון העושר, כדי לעשות הכנה לכל הדורות שגם הם יוכלו להתדבק בקדושת יעקב ולעמוד בניסיון העושר כאשר תזרח להם שמש הצלחה.

הנה כי כן זהו פירוש הכתוב: "ויזרח לו השמש", ומפרש הכתוב הסיבה לכך, "והוא צולע על ירכו" - מפאת הפגם של יוצאי ירכו שיתקשו לעמוד בניסיון העושר, ולכן הזריח לו הקב"ה את השמש: "לרפאות את צליעתו", שכאשר ידבקו ישראל בקדושתו יזכו גם הם לעמוד בניסיון העושר.

ולפי זה יומתק להבין מה שדרשו בגמרא: "ויזרח לו השמש, וכי שמש לו לבד זרחה והלא לכל העולם זרחה. אמר רבי יצחק, שמש הבאה בעבורו זרחה בעבורו", כלומר מאחר שהשמש שקעה בעבורו כשאיבד את כל רכושו ועמד בניסיון העוני, לכן זכה שזרחה לו שמש הצלחה בבית לבן, כי המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר.

עומק חכמתו של רבי עקיבא

על פי כל האמור יאירו עינינו למצוא פתרון, למה שבחר רבי עקיבא לשאול את רבן גמליאל כשהלך לקנות בהמה לנישואי בנו: "כתיב ויזרח לו השמש, וכי שמש לו לבד זרחה והלא לכל העולם זרחה. אמר רבי יצחק, שמש הבאה בעבורו זרחה בעבורו". הביאור בזה על פי מה ששנינו בגמרא (קידושין כט): כי אחרי שאדם נושא אשה קשה לו לעסוק בתורה, כמו שהתבטא שם רבי יוחנן בהגדרה ברורה: "ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה".

לפי זה יש לומר כי רבי עקיבא ביקש לרמז לרבן גמליאל שיחזק את בנו העומד לשאת אשה, שאפילו אם המצב אצלו יהיה בבחינת: "ריחיים בצוארו", ימשיך לעסוק בתורה אפילו מתוך עניות ודחקות, כי בזכות זה יזכה אחר כך לעסוק בתורה מתוך עשירות. אמנם הלא רבן גמליאל היה נשיא ואין זה מן הכבוד ללמד את הנשיא כדת מה לעשות.

לכן נתחכם רבי עקיבא לשאול מרבן גמליאל: "כתיב ויזרח לו השמש, וכי שמש לו לבד זרחה והלא לכל העולם זרחה", כדי שיענה לו רבן גמליאל תשובה זו שאמר רבי יצחק בשמו: "שמש הבאה בעבורו זרחה בעבורו", כי בזכות שעמד יעקב בניסיון העוני כששקעה לו השמש, זרחה לו השמש בבית לבן כדי שיוכל לקיים את התורה מעושר, ואין לך חיזוק יותר גדול מזה למי שנושא אשה לעסוק בתורה אפילו מתוך הדחק.

יש להוסיף פרפרת נאה על פי המבואר ב"שער הפסוקים" לרבינו האריז"ל (פרשת ויחי), כי רבי עקיבא הוא ניצוץ של יעקב אבינו, ונרמז בפסוק (בראשית מט-כד): "מידי אביר יעקב" - אביר יעקב הוא אותיות רבי עקיבא. וכן מבואר ב"ליקוטי הש"ס" לרבינו האריז"ל (כתובות סג): "דע כי רבי עקיבא הוא דוגמת יעקב אבינו ע"ה, ולכן עקיבא אותיות יעקב א', וכשם שיעקב רועה צאן חמיו כן רבי עקיבא גם כן. והנה כשם

שליעקב היו ב' נשים, כן רבי עקיבא נשא בת כלבא שבוע ואשת טורנוסרופוס הרשע".

נפלא להבחין כי כמו שיעקב התנסה תחילה בניסיון העוני, ובזכות זה זכה להתנסות בניסיון העשירות ועמד בו בגבורה, כן רבי עקיבא התנסה תחילה בניסיון העוני, כמבואר בגמרא (כתובות סב): כי אחרי שנשא רבי עקיבא את בתו של כלבא שבוע גירשה אביה מביתו והדירה מנכסיו, ועם כל זה עסק בתורה בעוני גדול עד שזכה להעמיד כ"ד אלף תלמידים, ובזכות זה זכה בסוף לעשירות גדולה כמבואר בירושלמי (שבת לד):

"מעשה ברבי עקיבא שעשה לאשתו עיר של זהב. חמתיה איתתיה דרבן גמליאל וקניית בה, אתת ואמרת קומוי בעלה, אמר לה, הכין הוית עבדת לי כמה דהוית עבדה ליה, דהוות מזבנה מקליעתא דרישא ויהבה ליה והוא לעי באוריתא".

פירוש: "מעשה ברבי עקיבא שעשה לאשתו מין תכשיט של זהב. ראתה אותו אשתו של רבן גמליאל ונתקנאה בה, באה ואמרה לפני בעלה, אמר לה האם את עשית לי מה שעשתה אשתו של רבי עקיבא בשבילו, שהיתה מוכרת את קליעות שערות ראשה ונתנה לו כדי שיוכל לעסוק בתורה".

הנה כי כן מי לנו כמו רבי עקיבא שראוי לשמש דוגמא חיה, שנתקיים אצלו מאמר המשנה: "כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר", לכן צמאה נפשו לרמז לרבן גמליאל בהכנה לנישואי בנו, שיחזק את בנו כי אף אם יפול עליו עול הפרנסה בבחינת ריחיים בצוארו, יעסוק בתורה מתוך הדחק ובזכות זה יזכה בסוף לעסוק בה מתוך עשירות, כמו שקרה ליעקב ששקעה לו שמש הצלחה בצאתו מחרן ועמד בניסיון העוני, ובזכות זה זרחה לו השמש בחזירתו מחרן כצאת השמש בגבורתה.

ובכן מהו הלקח הנשגב שעלינו ללמוד מכל זה, שאם רואה אדם שהוא מתקשה בפרנסתו, יעשה חשבון הנפש האם הוא עומד בניסיון העוני, האם הוא עוסק בתורה כראוי, בלי לחפש כל מיני צידוקים שאין לו הרחבת הדעת, כי אם לא יעמוד בניסיון העוני הלא ברור שלא יוכל לעמוד בניסיון העושר, אולם אם יעמוד בניסיון העוני לעסוק בתורה מתוך הדחק, מובטח שיתקיים אצלו המשנה: "כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר".

מזל טוב להגאון רבי פנחס שליט"א לרגל שמחת נישואי הנכד הי"ו בשעט"ו מ נדבת דר. רפאל מהדב ור' מאיר צפדייה הי"ו

לקבלת המאמרים באימייל: mamarim@shvileipinchas.com